

GMINY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ 2014–2020 SZANSE I ZAGROŻENIA

Raport z badania

Włodzimierz Karaszewski
Leszek Czaplewski
Małgorzata Jaworek
Marcin Kuzel
Małgorzata Szałucka
Aneta Szóstek
Magdalena Kuczmarska

**GMINY WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO
W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ
2014–2020
SZANSE I ZAGROŻENIA**

Raport z badania

Włodzimierz Karaszewski

Leszek Czaplewski

Małgorzata Jaworek

Marcin Kuzel

Małgorzata Szałucka

Aneta Szóstek

Magdalena Kuczmarska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

2014

Spis treści

Wprowadzenie	4
Wnioski z badania	5
1 Województwo kujawsko-pomorskie w perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2007–2013	12
2 Znaczenie wcześniejszych doświadczeń w ubieganiu się o środki z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020	18
3 Zamiary dotyczące aktywności w działaniach zmierzających do pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020; sposoby przygotowywania się do ich realizacji	22
4 Programy, z których zamierzają skorzystać gminy w perspektywie finansowej 2014–2020	30
5 Oczekiwane efekty wykorzystania środków z Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej 2014–2020	36
6 Zagrożenia dla działań na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020	42
7 Szanse działań podejmowanych na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020	48
8 Znaczenie zasilania środkami z Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2014–2020 dla realizacji strategii gmin	54
9 Fundusze Europejskie w nowej perspektywie 2014–2020	60

Wprowadzenie

W niniejszym raporcie prezentuje się wybrane wyniki badania przeprowadzonego w ramach projektu badawczego pn. *Gminy województwa kujawsko-pomorskiego w perspektywie finansowej 2014–2020 – szanse i zagrożenia*. Projekt został zrealizowany przez zespół pracowników Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w okresie od maja do sierpnia 2014 roku.

Celem podstawowym projektu było rozpoznanie:

- ocen jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego dotyczących znaczenia zdobytych dotychczas doświadczeń w pozyskiwaniu środków Unii Europejskiej (UE) dla skuteczności ubiegania się o środki w perspektywie finansowej 2014–2020 (zwanej nową perspektywą);
- zamiarów dotyczących zwiększenia intensywności działań zmierzających do uzyskania środków w nowej perspektywie oraz sposobu przygotowywania się do ich realizacji;
- programów, z których zamierzają skorzystać gminy w nowej perspektywie;
- oczekiwanych efektów możliwych do uzyskania jako rezultat wykorzystania środków Unii Europejskiej w nowej perspektywie;
- postrzeganych przez gminy zagrożeń dotyczących możliwości podjęcia skutecznych działań dla pozyskania środków;
- ocen jednostek samorządu terytorialnego dotyczących szans działań, które zamierzają podjąć w ubieganiu się o środki;
- postrzeganego przez jednostki znaczenia zasilania środkami Unii Europejskiej w ramach nowej perspektywy dla realizacji celów określonych w strategiach gmin dla tego okresu.

Jako cel dodatkowy przyjęto identyfikację postrzeganych przez gminy czynników sukcesów i niepowodzeń w ubieganiu się o środki Unii Europejskiej z perspektywy 2007–2013.

Dla realizacji celów badawczych zwrócono się do jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego z prośbą o wyrażenie opinii i ocen dotyczących przedmiotu badania w postaci odpowiedzi na pytania zawarte w specjalnie przygotowanym kwestionariuszu ankietowym. Kwestionariusze zostały wysłane do wszystkich gmin województwa, tj. do 144 jednostek. Otrzymano zwrot 104 kwestionariuszy – 63 z gmin wiejskich, 13 z gmin miejskich i 28 z gmin miejsko-wiejskich. Poziom zwrotności i zgodność strukturalna (w badaniu wzięło udział 72% ogółu jednostek; 68,5% jednostek spośród gmin wiejskich i odpowiednio 76,5% z miejskich i 80% z miejsko-wiejskich) dają podstawę uznania, że wyniki badania posiadają walor reprezentatywności (można je uogólnić na całą zbiorowość gmin województwa kujawsko-pomorskiego).

Wnioski z badania

Zamiary dotyczące aktywności w działaniach zmierzających do pozyskania środków w nowej perspektywie; sposoby przygotowywania się do ich realizacji; znaczenie doświadczeń powstałych w ubieganiu się o środki Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2007–2013

Prawie 90% gmin województwa kujawsko-pomorskiego zamierza zintensyfikować swoje działania na rzecz pozyskiwania funduszy w ramach perspektywy finansowej 2014–2020 w stosunku do starej perspektywy. W porównaniu z gminami miejskimi i miejsko-wiejskimi mniejszy jest udział gmin wiejskich deklarujących taki zamiar. Prawdopodobnie wynika to głównie z ich bardziej ograniczonych możliwości finansowych. W konsekwencji może to jednak pogłębić polaryzację i związaną z nią nierównomierność rozwoju województwa. Pozytywnie należy ocenić fakt, że wszystkie gminy miejskie posiadają projekty przedsięwzięć inwestycyjnych, które zamierzają współfinansować środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej w nowej perspektywie, a pozostałe grupy gmin są w tym zakresie bardzo zaawansowane. Warty odnotowania jest również to, że jednostki, które dotychczas okazały się najbardziej i najmniej skuteczne w ubieganiu się o unijne dofinansowanie, zamierzają, częściej niż pozostałe grupy, szkolić pracowników z zakresu pozyskiwania środków z UE w ramach przygotowań do korzystania z programów nowej perspektywy finansowej. Część gmin z tych grup, w przeciwieństwie do pozostałych, sygnalizuje zamiar zatrudnienia osób z odpowiednimi kompetencjami. Można zatem wnioskować, że dotąd najbardziej skuteczne gminy chcą uzyskać jeszcze lepsze rezultaty i stąd wykazują dużą dbałość o podnoszenie kwalifikacji. Natomiast gminy najmniej skuteczne chcą zintensyfikować działania dla pozyskania środków, aby nie odstawać od pozostałych.

Niepokojące jest, że gminy charakteryzujące się najniższym wskaźnikiem pozyskanych środków w starej perspektywie *per capita* najrzadziej wskazują zamiar współpracy z innymi samorządami w aplikowaniu o środki UE. Fakt ten może stanowić w nowej perspektywie zasadniczą przeszkodę przy ubieganiu się o fundusze unijne, ponieważ głównym narzędziem realizacji polityki terytorialnej województwa będą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (obejmujące swym zakresem największe miasta regionu i ich obszary funkcjonalne) oraz Obszary Rozwoju Społeczno-Gospodarczego (obejmujące obszary wyznaczone granicami powiatów). Zgodnie z założeniami programowymi projekty powinny oddziaływać na cały wyznaczony obszar funkcjonalny, co niejednokrotnie może ograniczać szanse przyjęcia wniosków składanych przez pojedynczą gminę.

Niemalże wszystkie jednostki samorządu terytorialnego województwa wyrażają pogląd, że doświadczenia nabyte w ubieganiu się o środki unijne w perspektywie finansowej 2007–2013 będą miały znaczenie duże, bądź bardzo duże w działaniach dla uzyskania środków wyasygnowanych w ramach nowej perspektywy.

Inowrocław, tężnie (fot. Wojtek Szabelski, freepress.pl)

Programy, z których zamierzają skorzystać gminy w perspektywie finansowej 2014–2020

Praktycznie wszystkie samorzady zamierzają aplikować w perspektywie finansowej 2014–2020 o fundusze w ramach „Programów Regionalnych”. Z programu „Infrastruktura i Środowisko” planuje skorzystać blisko 60% badanych gmin, natomiast ponad połowa będzie ubiegała się o dofinansowanie projektów w ramach programu „Wiedza, Edukacja, Rozwój”. Warto zwrócić uwagę, że gminy wiejskie w nowej perspektywie planują przeprowadzić szereg projektów „miękkich”, zorientowanych na podniesienie poziomu szeroko rozumianej „edukacji społecznej” oraz poziomu tzw. „usług społecznych”, a także zmniejszenie deficytu „kompetencji cyfrowych”. Może to wynikać z ich zapóźnienia w wymienionych obszarach oraz faktu, że projekty te są mniej kosztowne. Prawdopodobnie wobec niższych możliwości finansowych gmin wiejskich stanowi to jeden z podstawowych argumentów przemawiających za koncentracją ich działań na tego typu przedsięwzięciach. Należy podkreślić, iż inwestycje w te obszary mają kluczowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju regionu i niewątpliwie przyczynią się do podniesienia konkurencyjności województwa kujawsko-pomorskiego.

Oczekiwane efekty wykorzystania środków Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej 2014–2020

Wśród oczekiwanych efektów wykorzystania środków Unii Europejskiej w ramach nowej perspektywy gminy województwa na pierwszym miejscu plasują poprawę infrastruktury drogowej i komunikacyjnej, na drugim poprawę infrastruktury technicznej związanej z urządzeniami i sieciami przemysłowymi w zakresie energetyki, dostarczania ciepła, wody, usu-

wania ścieków i odpadów, a na kolejnych dwóch miejscach poprawę infrastruktury oświatowej oraz kulturalnej i poprawę infrastruktury sportowej i rekreacyjnej.

Mało optymizmu niesie fakt usytuowania dopiero na szóstym miejscu oczekiwanego wpływu wykorzystania środków unijnych na rozwój przedsiębiorczości.

To przedsiębiorczość jest bowiem motorem pozytywnych zmian prowadzących do poprawy konkurencyjności i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Uznanie przez przedsiębiorców potencjału miejsca – dostępnych lokalnie surowców, kapitału ludzkiego, miejscowych tradycji itd. – jako źródła korzyści, daje szansę rozwoju przedsiębiorczości, a w efekcie stwarza możliwość poprawy warunków materialnych mieszkańców regionu, a także zaistnienia innych pozytywnych zmian, w tym zmian ważnych między innymi dla środowiska naturalnego. To wszystko sprawia, że pozostałe, wskazywane przez respondentów oczekiwane efekty powinny być środkami do realizacji celu nadrzędnego, jakim jest rozwój przedsiębiorczości. Warto przypomnieć, że 1 oś priorytetowa Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020 dotyczy wzmocnienia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu. W jej ramach mieści się promowanie przedsiębiorczości, sprzyjanie tworzeniu nowych przedsiębiorstw i wzmocnianiu istniejących. Dziwi zatem daleka lokata czynnika rozwoju przedsiębiorczości jako efektu wykorzystania środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza w świetle faktu, że województwo kujawsko-pomorskie nie jest lokowane wśród regionów przodujących w rozwoju, a raczej w grupie województw o średnim poziomie rozwoju gospodarczego. Pozytywnym wyjątkiem są gminy miejskie, które wiążą rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem środków unijnych w ramach perspektywy finansowej 2014–2020. Te jednostki uplasowały efekt w postaci rozwoju przedsiębiorczości na miejscu drugim obok poprawy infrastruktury technicznej.

Zagrożenia dla działań na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020

Najważniejsze zagrożenia dla działań podejmowanych przez gminy województwa kujawsko-pomorskiego na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w nowej perspektywie związane są z ograniczeniami finansowymi, którymi są: zbyt mały budżet, obciążenia budżetu innymi zobowiązaniami oraz brak zdolności kredytowej. Potencjalnym problemem może okazać się także brak programów, umożliwiających dofinansowanie przedsięwzięć, na których najbardziej zależy gminom. Pojawiają się też obawy o sprostanie trudnościom formalnym oraz o ograniczenia, które mogą stać się konsekwencją zapowiadanej koncentracji funduszy pomocowych wokół dużych ośrodków miejskich.

Gminy miejskie i miejsko-wiejskie, pomimo ograniczeń finansowych i ze świadomością obciążenia budżetów szeregiem bieżących zobowiązań, nastawione są na bardziej aktywne działania w zakresie realizacji przedsięwzięć rozwojowych i pozyskiwania na te cele kapitałów ze źródeł zewnętrznych, w tym dofinansowania ze środków unijnych. W szczególności jest to widoczne w przypadku gmin miejskich – już teraz relatywnie najbardziej zadłużonych – dla których największym problemem jest brak zdolności kredytowej, a nie

Zalew Koronowski (fot. Marek Dembski)

istniejące zobowiązania budżetowe. Gminy wiejskie wydają się natomiast bardziej zachowawcze i ostrożne w planowaniu przyszłych przedsięwzięć.

W grupach gmin, które w poprzedniej perspektywie finansowej uzyskały relatywnie najmniej i relatywnie najwięcej środków unijnych występują silniejsze obawy o dopasowanie programów do lokalnych potrzeb, niż o ograniczenia wynikające z już istniejących zobowiązań. Z kolei w gminach o wysokim i średnim stopniu absorpcji środków unijnych bardziej widoczna jest większa troska o kwestie finansowe, w tym w szczególności ograniczenia związane z istniejącymi zobowiązaniami budżetowymi.

Szanse działań podejmowanych na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020

Gminy województwa kujawsko-pomorskiego zdecydowanie pozytywnie oceniają swoje szanse w ubieganiu się o środki z funduszy Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020. Szeregując jednostki według ogólnego stopnia optymizmu, co do spodziewanych możliwości pozyskania dofinansowania lokalnych przedsięwzięć z funduszy UE, na pierwszym miejscu sytuują się gminy wiejskie, potem gminy miejsko-wiejskie i wreszcie gminy miejskie. Ponadto, niezależnie od rodzaju gminy, najbardziej optymistyczną ocenę formułują jednostki, które legitymują się względnie największymi doświadczeniami w absorpcji środków dostępnych w ramach programów perspektywy finansowej 2007–2013, potwierdzonymi wielkością dofinansowania przedsięwzięć w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Barcin, Lafarge (fot. Andrzej Goiński)

Znaczenie zasilania środkami Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2014–2020 dla realizacji strategii gmin

Bez mała wszystkie jednostki samorządu terytorialnego województwa uważają, że środki pozyskane w ramach programów nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej będą miały duże, bądź bardzo duże znaczenie dla realizacji celów określonych w przyjętych przez nie strategiach rozwoju.

Analizując niewielkie różnice wskazań pomiędzy grupami gmin wydzielonymi według obu rozpatrywanych kryteriów warto zwrócić uwagę na największy odsetek wskazujących, że zasilenie środkami Unii Europejskiej będzie miało bardzo duże znaczenie dla realizacji strategii rozwoju w grupie gmin miejsko-wiejskich i jednocześnie najmniejszy udział tego wskazania w grupie gmin „liderów” absorpcji środków unijnych w perspektywie finansowej 2007–2013.

Wiążąc opinie gmin na temat oczekiwanych efektów wykorzystania środków z Unii Europejskiej perspektywy 2014–2020 z opiniami na temat znaczenia tych środków dla realizacji celów zapisanych w strategii gmin można wnioskować, że jest to strategia w głównej mierze nastawiona na realizację celów związanych z poprawą stanu infrastruktury komunikacyjnej oraz technicznej. Jest to zatem strategia rozwoju nieco odbiegająca od zarysowanej w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020, w którym szczególną uwagę zwrócono na wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, a w ramach tego wzrost przedsiębiorczości. Warto w tym miejscu przypomnieć, że niemalże wszystkie gminy mają zamiar pozyskać środki w ramach „Programów Regionalnych”.

Województwo kujawsko-pomorskie w perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2007–2013

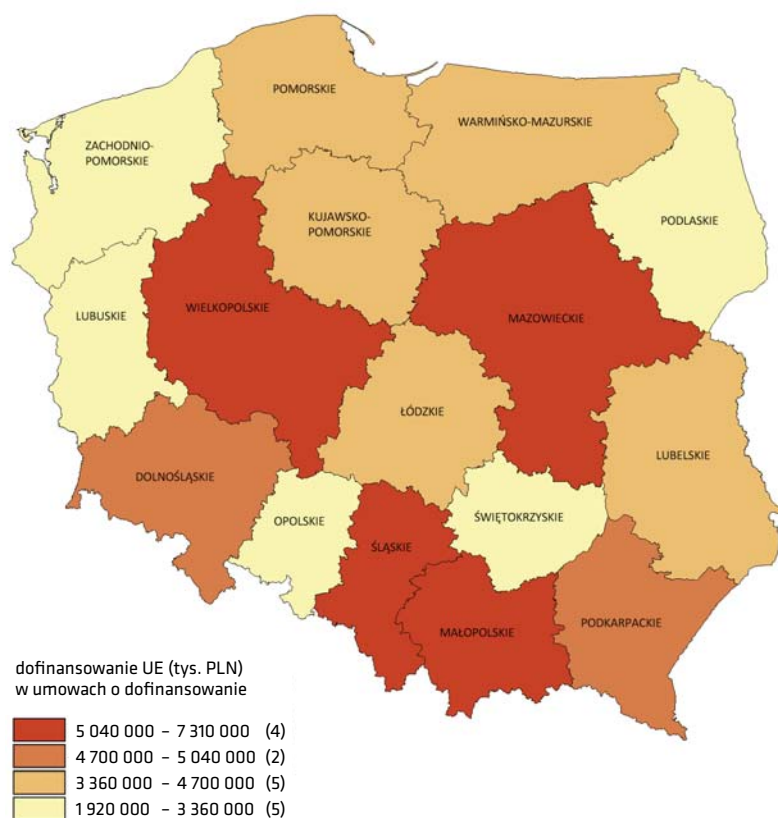

Realizując Regionalny Program Operacyjny (RPO) podmioty województwa kujawsko-pomorskiego zawarły 2152 umowy opiewające na kwotę 3,99 mld PLN dofinansowania środkami unijnymi. Według aktualnych danych poziom wykorzystania alokacji RPO dla województwa na lata 2007–2013 wyniósł 96%¹.

Wartość dofinansowania UE w ramach RPO sytuuje województwo kujawsko-pomorskie wśród regionów charakteryzujących się średnią jego wielkością. Wspólnie z województwem pomorskim, łódzkim, lubelskim i warmińsko-mazurskim tworzy grupę regionów, których wartość dofinansowania unijnego w zawartych umowach mieści się w przedziale 3,4–4,7 mld PLN. Najwyższym poziomem dofinansowania (5,0–7,3 mld PLN) legitymują się województwa: wielkopolskie, mazowieckie, śląskie i małopolskie. Natomiast najniższą grupę (1,9–3,4 mld PLN) tworzą: opolskie, świętokrzyskie, zachodnio-pomorskie, lubuskie i podlaskie (mapa 1).

Mapa 1. Wartość dofinansowania UE w ramach RPO w zawartych umowach o dofinansowanie według województw (tys. PLN)

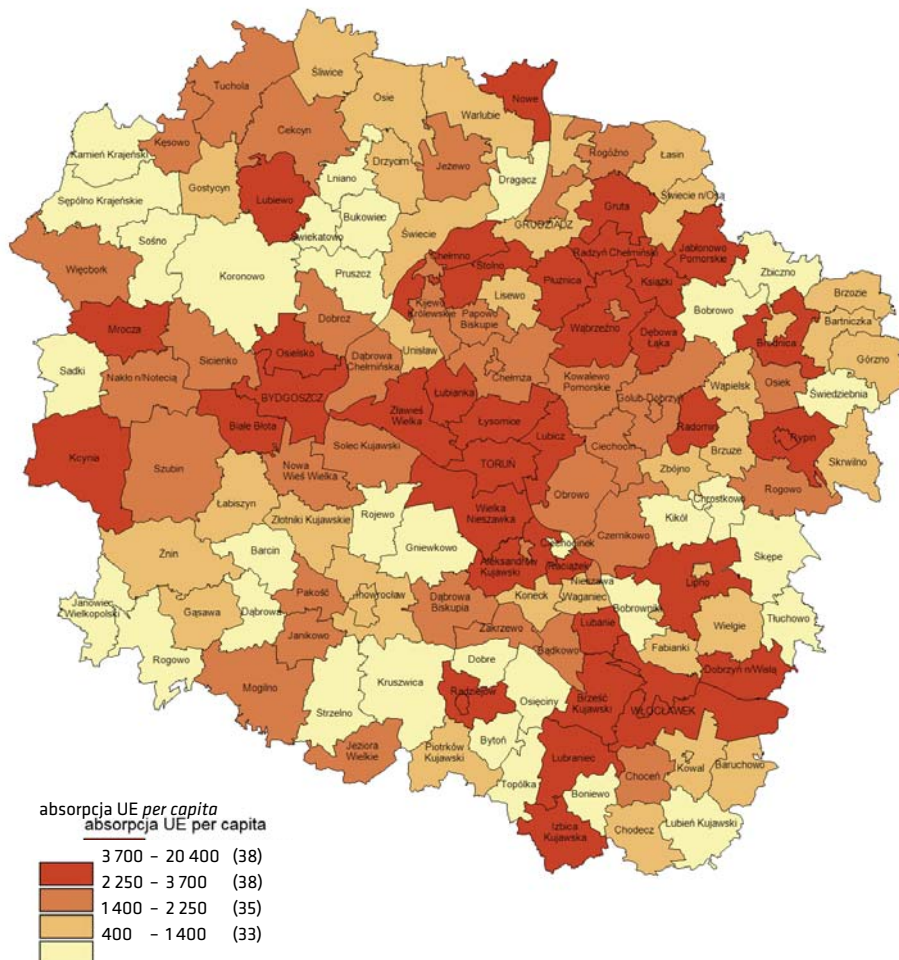

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Krajowego Systemu Informatycznego (KSI SIMIK 07-13), *Zestawienie wartości umów/decyzji o dofinansowanie – w podziale na województwa, powiaty i gminy na dzień 31.08.2014r.*, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl> (19 września 2014).

¹ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, *Wykorzystanie środków UE w ramach narodowej strategii spójności 2007–2013, Informacja miesięczna za wrzesień 2014r.*, <http://www.mir.gov.pl> (25 października 2014).

Rozkład przestrzenny absorpcji funduszy UE w województwie kujawsko-pomorskim w przeliczeniu na liczbę mieszkańców ukazuje wyraźną koncentrację w największych miastach regionu i ich okolicznych gminach (mapa 2). Niekorzystnym zjawiskiem jest występowanie obszarów bardzo niskiej absorpcji funduszy UE. Tworzy je kilka sąsiadujących z sobą gmin w południowo-zachodniej i północno-zachodniej części województwa. Brak ośrodków mogących pełnić rolę „subregionalnego lidera” na tych obszarach może stanowić poważną przeszkodę w ich rozwoju.

Mapa 2. Absorpcja funduszy UE *per capita* wśród gmin województwa kujawsko-pomorskiego

Źródło: opracowano na podstawie informacji uzyskanych z Krajowego Systemu Informatycznego (KSI SIMIK 07-13), *Zestawienie wartości umów/decyzji o dofinansowanie – w podziale na województwa, powiaty i gminy na dzień 31.07.2014r.*, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl> (18 sierpnia 2014); GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2013 r.*, Warszawa 2013, s. 18, 65–72.

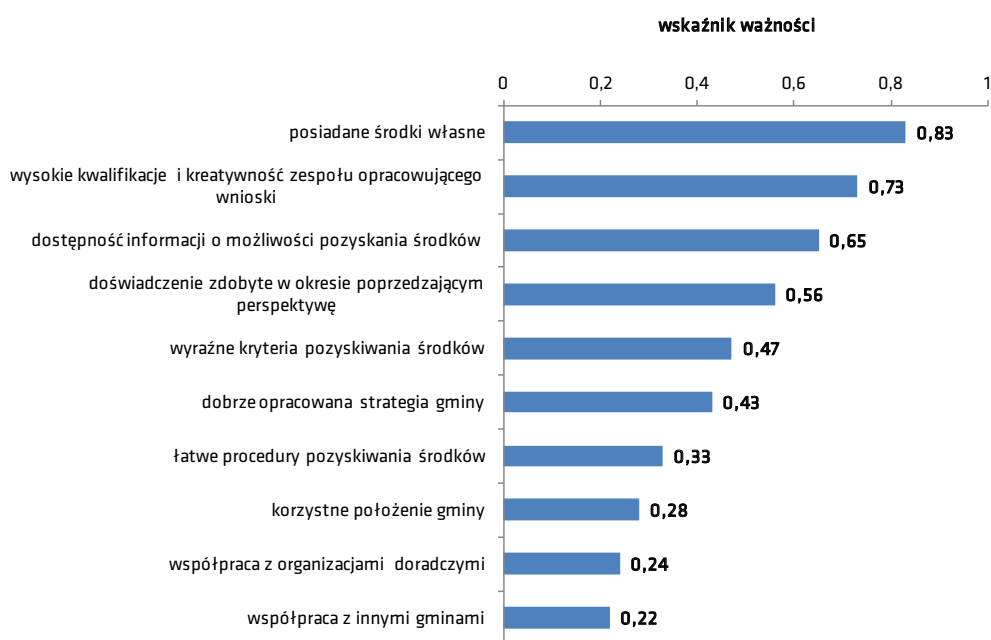
Rypin, basen (fot. Witold Broda, freepress.pl)

Niedźwiedź, sortownia odpadów (fot. Andrzej Goiński)

Wyniki badania przeprowadzonego dla realizacji celów niniejszego projektu wskazują, że gminy województwa kujawsko-pomorskiego, niezależnie od rodzaju (miejskie, miejsko-wiejskie, wiejskie), postrzegają jako najważniejsze czynniki sukcesu w pozyskaniu środków unijnych w ramach perspektywy finansowej 2007–2013: własne możliwości finansowe (posiadane środki własne), wysokie kwalifikacje i kreatywność zespołu opracowującego wnioski, dostępność informacji o możliwości pozyskania środków, doświadczenia zdobyte w okresie poprzedzającym perspektywę (wykres 1).

Wykres 1. Czynniki sukcesu w pozyskiwaniu środków Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2007–2013 w ocenie gmin województwa kujawsko-pomorskiego

Uwagi: inne czynniki sukcesu wskazane przez respondentów: (1) kredyty, (2) potrzeby zgłaszane przez społeczności lokalne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

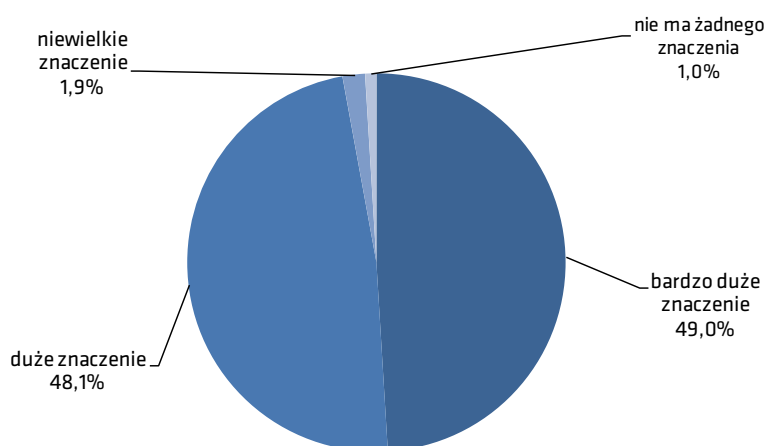

**Znaczenie wcześniejszych
doświadczeń w ubieganiu
się o środki z Unii
Europejskiej w perspektywie
finansowej 2014–2020**

Jednostki samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego są niemal jednoznaczne w ocenie znaczenia doświadczeń, powstałych podczas ubiegania się o środki unijne starej perspektywy, dla zabiegania o środki wyasygnowane w perspektywie finansowej 2014–2020. Prawie wszystkie wyrażają pogląd, że doświadczenia te będą miały znaczenie duże, bądź bardzo duże (wykres 2). Interesujące jest, iż wyraźnie częściej na bardzo duże znaczenie doświadczenia wskazywały gminy, które pozyskały w ramach starej perspektywy najwięcej środków w przeliczeniu na 1 mieszkańca (ponad 3700 PLN)¹. Niewątpliwie mają one większą świadomość tego, że kompetentny zespół pracowników mających doświadczenie w aplikowaniu o środki unijne ma kluczowe znaczenie niejednokrotnie decydujące o końcowym sukcesie przedkładanego projektu.

Wykres 2. Ocena doświadczeń zdobytych w ubieganiu się o środki Unii Europejskiej dla perspektywy finansowej 2014–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

¹ Zbiorowość gmin została podzielona na kwartyle: Q_I – gminy, dla których wartość dofinansowania *per capita* osiągnęła poziom poniżej 1400 PLN (lub równowartość tej kwoty); Q_{II} – gminy, dla których wartość dofinansowania *per capita* mieściła się w przedziale (1400–2250 > PLN); Q_{III} – gminy, dla których wartość dofinansowania mieściła się w przedziale (2250–3700 > PLN); Q_{IV} gminy, dla których wartość dofinansowania przekroczyła 3700 PLN. Do obliczeń wykorzystano dane publikowane przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju dotyczące zawartych umów o dofinansowanie UE na dzień 31.07.2014r. uwzględniając kwotę dofinansowania UE.

Bydgoszcz, Szpital Warmińskiego (fot. Piotr Ulanowski, freepress.pl)

Bydgoszcz, Wyspa Młyńska i marina (fot. Marek Dembski)

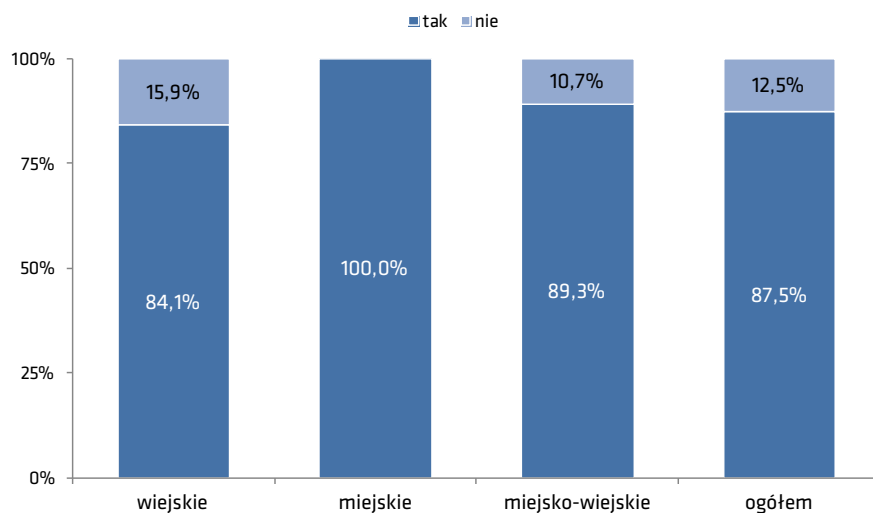

**Zamiary dotyczące aktywności w działaniach
zmierających do pozyskania środków z Unii
Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020;
sposoby przygotowywania się do ich realizacji**

Blisko 90% gmin województwa deklaruje zamiar zintensyfikowania, w stosunku do starej perspektywy, działań na rzecz pozyskiwania funduszy w perspektywie 2014–2020. Jedynie co dziesiąty samorząd nie widzi takiej potrzeby (wykres 3). Intensyfikację działań zapowiadają wszystkie gminy miejskie i niemal 90% gmin miejsko-wiejskich. Zastanawia i jednocześnie niepokoi stosunkowo duży udział (15,9%) gmin wiejskich, które tego nie planują. Wydaje się, że wynika to głównie z ich mniejszych możliwości finansowych. W konsekwencji jednak może to pogłębić polaryzację i związaną z nią nierównomierność rozwoju województwa.

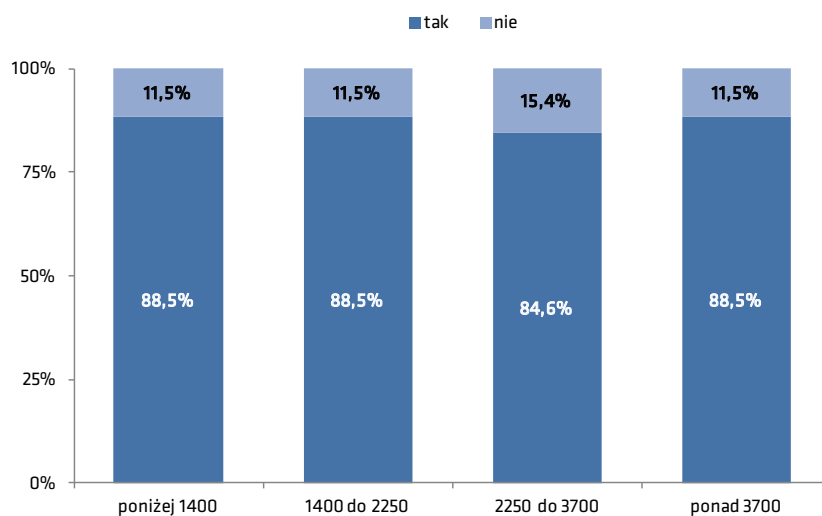
Wykres 3. Zamiary gmin dotyczące zintensyfikowania działań na rzecz pozyskiwania funduszy w perspektywie finansowej 2014–2020 w stosunku do starej perspektywy (według rodzaju gminy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Analiza przeprowadzona w oparciu o podział gmin pod względem wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków UE w perspektywie finansowej 2007–2013 nie wykazała znaczącego zróżnicowania wskaźników pomiędzy poszczególnymi grupami (wykres 4). Tylko wśród gmin, które usytuowały się w grupie jednostek o wysokiej absorpcji funduszy Unii Europejskiej w starej perspektywie (2250–3700 PLN) odnotowano nieznaczną (wynoszącą 4 punkty procentowe) różnicę wskaźników.

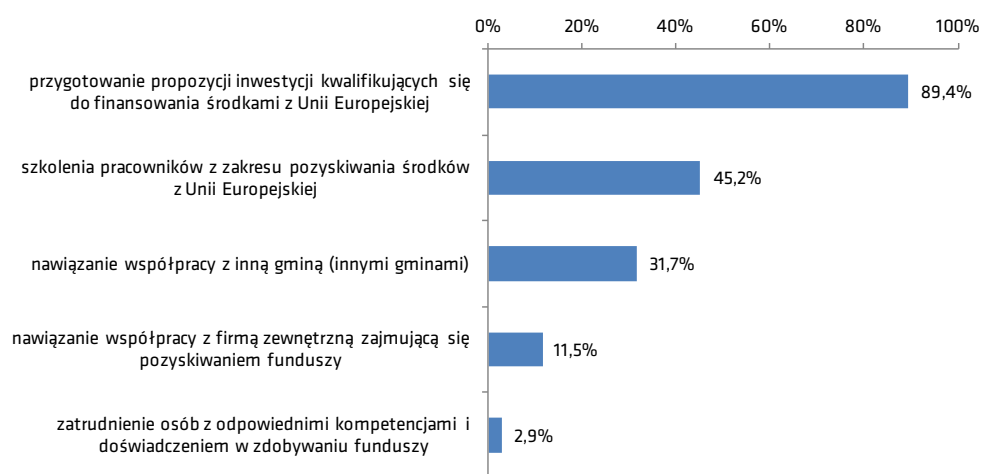
Wykres 4. Zamiary gmin dotyczące zintensyfikowania działań na rzecz pozyskiwania funduszy w perspektywie finansowej 2014–2020 w stosunku do starej perspektywy (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Niemal 90% jednostek samorządu terytorialnego województwa przygotowuje się do pozyskiwania środków w nowej perspektywie poprzez wcześniejsze opracowanie propozycji inwestycji kwalifikujących się do finansowania środkami z Unii Europejskiej (wykres 5). Połowa samorządów szkoli własnych pracowników w tym zakresie, a jedna trzecia nawiązuje współpracę z innymi gminami. Ankietowane jednostki praktycznie nie planują zatrudniać osób z doświadczeniem w zdobywaniu funduszy, a jedynie co dziesiąta gmina zamierza nawiązać współpracę z firmą zewnętrzną zajmującą się ich pozyskiwaniem.

Wykres 5. Działania przygotowawcze gmin do pozyskiwania środków w perspektywie finansowej 2014–2020

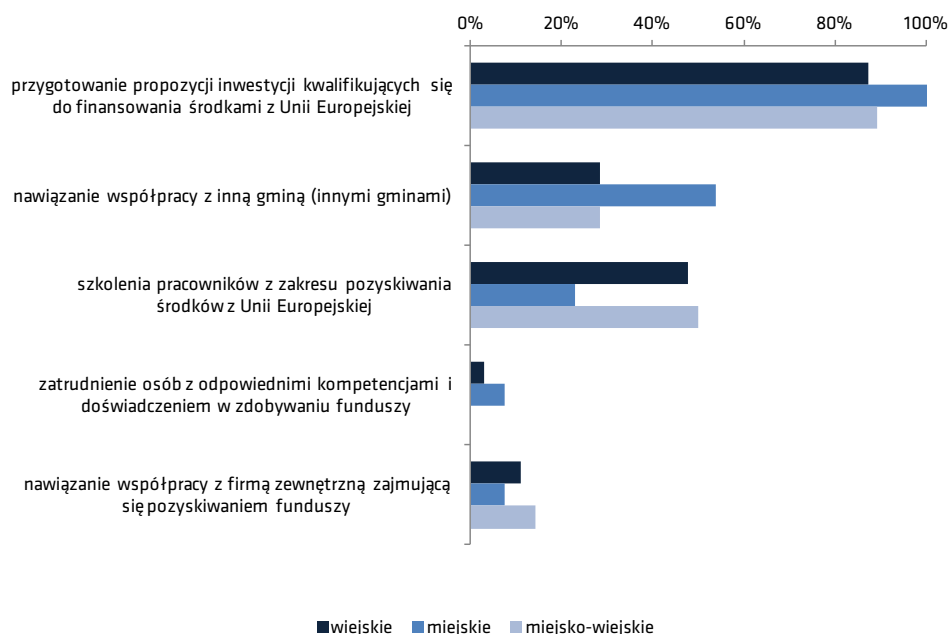
Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Przeprowadzone badanie ujawniło różnice pomiędzy grupami gmin wydzielonymi według rodzaju (wiejskie, miejskie, miejsko-wiejskie) w przygotowaniu się do pozyskiwania środków w perspektywie 2014–2020. Wszystkie gminy miejskie wskazały na posiadanie propozycji przedsięwzięć inwestycyjnych, które kwalifikują się do finansowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej w ramach nowej perspektywy. Choć nie ma podobnej jednoznaczności w przypadku pozostałych grup gmin, to należy podkreślić, że zarówno gminy wiejskie, jak i miejsko-wiejskie są bardzo dobrze przygotowane do opracowywania projektów inwestycyjnych.

W pozostałych obszarach zgodność odpowiedzi była natomiast zdecydowanie mniejsza. Stosunkowo duże różnice odnotowano przy wskazaniach dotyczących nawiązania współpracy z innymi gminami i szkoleń pracowników w zakresie pozyskiwania środków z Unii Europejskiej. Jedynie 28,6% gmin wiejskich i miejsko-wiejskich zamierza współpracować z innymi samorządami w aplikowaniu o fundusze europejskie. W przypadku gmin miejskich udział ten jest blisko dwukrotnie wyższy – 53,8%. Z kolei, co druga gmina wiejska i miejsko-wiejska planuje skierować swoich pracowników na szkolenia, podczas gdy tylko co czwarta gmina miejska będzie korzystała z tego instrumentu (wykres 6). Może to świadczyć, że w ocenie zdecydowanej większości gmin miejskich kompetencje zatrudnionej kadry są wystarczające dla skutecznego aplikowania o fundusze unijne.

Wykres 6. Działania przygotowawcze gmin do pozyskiwania środków w perspektywie finansowej 2014–2020 (według rodzaju gminy)

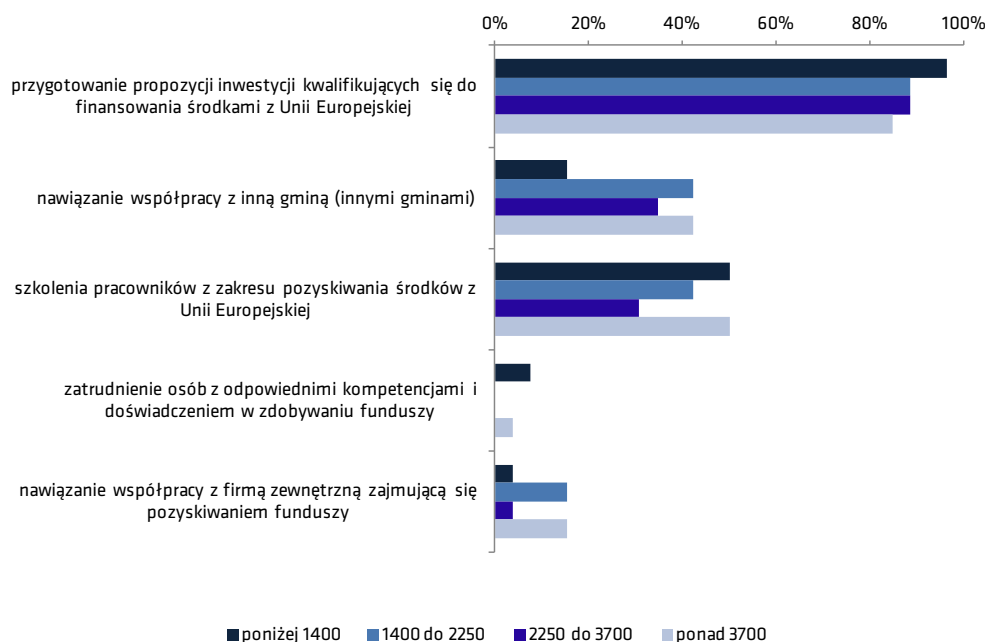

Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Ważne informacje uzyskano przeprowadzając analizę w oparciu o podział gmin pod względem wartości pozyskanych środków *per capita* pozyskanych z programów poprzedniej perspektywy finansowej (wykres 7). Wyniki badania ujawniły, iż jednostki, które dotychczas najmniej skutecznie ubiegały się o unijne dofinansowanie (tzn. pozyskały równowartość lub kwotę poniżej 1400 PLN na mieszkańca) w większym stopniu przygotowują się do pozyskiwania środków w perspektywie 2014–2020. Blisko 100% z nich deklaruje przygotowanie propozycji inwestycji, którą zamierza finansować środkami z Unii Europejskiej. Jest to najwyższy wskaźnik wśród wszystkich badanych grup. Ponadto połowa gmin z omawianego przedziału planuje przeszkolić swoich pracowników w przedmiotowym zakresie (podobnie jak jednostki, które uzyskały najwyższą kwotę środków w przeliczeniu na mieszkańca – ponad 3700 PLN). Najwyższy odsetek gmin z tej grupy badanych deklaruje jednocześnie zamiar zatrudnienia osób z odpowiednimi kompetencjami i doświadczeniem w zdobywaniu funduszy unijnych. Powyższe może wskazywać, że samorządy te upatrują przyczyny mniejszej absorpcji środków w słabo przygotowanych kadrach. Można również wnioskować, iż gminy, które były dotąd najbardziej skuteczne chcą uzyskać jeszcze lepsze rezultaty i stąd wykazują dużą dbałość o podnoszenie kwalifikacji. Natomiast jednostki najmniej skuteczne chcą zintensyfikować działania dla pozyskania środków, aby nie odstawać od pozostałych.

Wykres 7. Działania przygotowawcze gmin do pozyskiwania środków w nowej perspektywie (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Świecie, Astro baza (fot. Marek Dembski)

Warto również zauważyć, iż gminy charakteryzujące się najniższym omawianym wskaźnikiem *per capita* najrzadziej wskazywały na zamiar współpracy z innymi samorządami. Fakt ten może stanowić w nowej perspektywie zasadniczą przeszkodę przy ubieganiu się o fundusze unijne, ponieważ głównym narzędziem realizacji polityki terytorialnej województwa będą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (obejmujące swym zakresem największe miasta regionu i ich obszary funkcjonalne) oraz Obszary Rozwoju Społeczno-Gospodarczego (obejmujące obszary wyznaczone granicami powiatów). W założeniach programowych projekty powinny oddziaływać na cały wyznaczony obszar funkcjonalny niejednokrotnie wykluczając z postępowania wnioski składane przez pojedynczą gminę.

INTERD

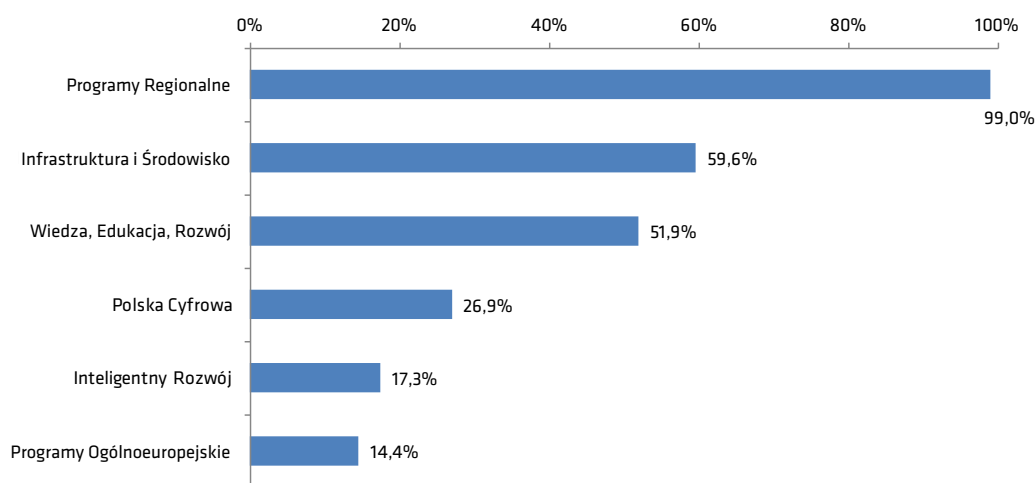

DYSCYPLINARNE CENTRUM
UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII

**Programy, z których zamierzają
skorzystać gminy w perspektywie
finansowej 2014–2020**

Wyniki badania wskazują, że praktycznie wszystkie samorządy będą aplikowały o fundusze w ramach „Programów Regionalnych” (wykres 8). Z programu „Infrastruktura i Środowisko” planuje skorzystać blisko 60% badanych gmin, natomiast ponad połowa będzie ubiegała się o dofinansowanie projektów w ramach programu „Wiedza, Edukacja, Rozwój”. Co czwarty samorząd zamierza przygotować wniosek, który spełni kryteria programu „Polska Cyfrowa”, a blisko co piąty programu „Inteligentny Rozwój”. Najmniejszym zainteresowaniem cieszą się programy ogólnoeuropejskie: „Łącząc Europę”, „Żywność dla ubogich” czy „Inicjatywa na rzecz zatrudnienia młodzieży”.

Wykres 8. Programy, z jakich gminy województwa kujawsko-pomorskiego mają zamiar skorzystać w perspektywie finansowej 2014–2020

Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

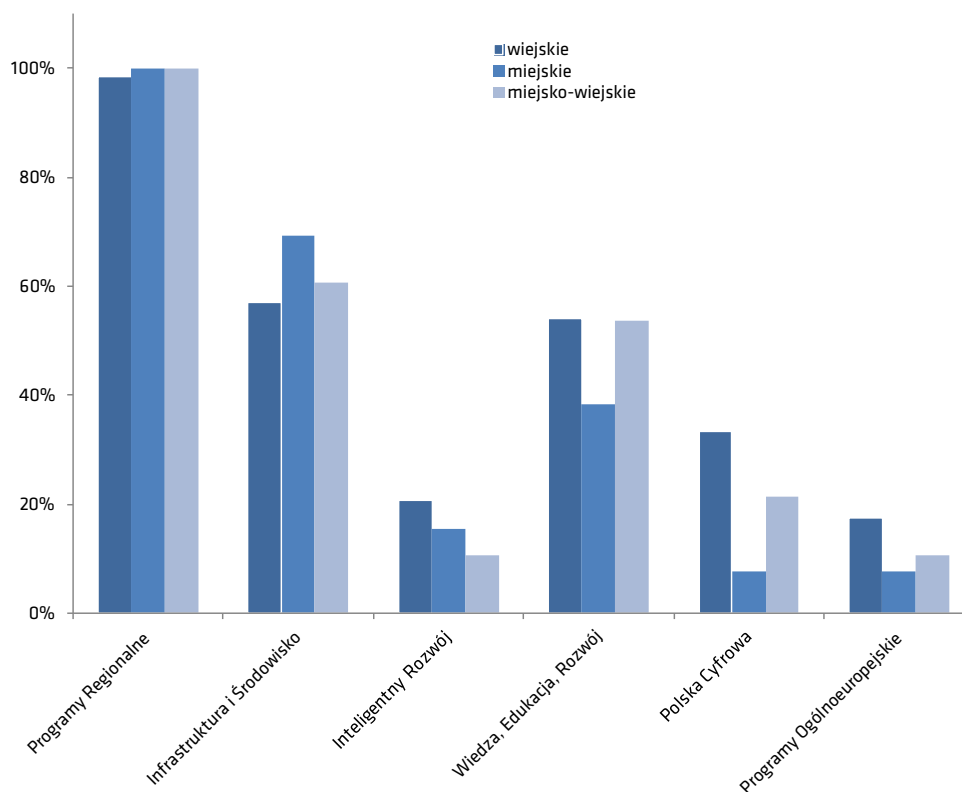
Toruń, Młyn Wiedzy (fot. Andrzej Goiński)

Toruń, Jordanki (fot. Wojtek Szabelski)

Podział gmin ze względu na rodzaj jednostki wskazuje, że gminy miejskie planują w głównej mierze skoncentrować się na „Programach Regionalnych” oraz programie „Infrastruktura i Środowisko” (wykres 9). Podobnie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, przy czym zamierzają one przygotować wyraźnie więcej wniosków we wszystkich pozostałych programach. Największe różnice w tym zakresie odnotowano w programach: „Wiedza, Edukacja, Rozwój” oraz „Polska Cyfrowa”. Przeprowadzone badanie ujawniło, że gminy wiejskie w nowej perspektywie planują przeprowadzić szereg projektów „miękkich”, zorientowanych na podniesienie poziomu szeroko rozumianej „edukacji społecznej” oraz poziomu tzw. „usług społecznych”, a także zmniejszenie deficytu „kompetencji cyfrowych”. Może to wynikać z ich zapóźnienia w wymienionych obszarach oraz faktu, że projekty te są mniej kosztowne. Prawdopodobnie w obliczu niższych możliwości finansowych stanowi to jeden z podstawowych argumentów przemawiających za koncentracją działań na tego typu przedsięwzięciach. Należy jednocześnie podkreślić, iż inwestycje w te obszary tematyczne mają kluczowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju regionu i niewątpliwie przyczynią się do podniesienia konkurencyjności województwa kujawsko-pomorskiego.

Wykres 9. Programy, z jakich gminy województwa kujawsko-pomorskiego mają zamiar skorzystać w perspektywie finansowej 2014–2020 (według rodzaju gminy)

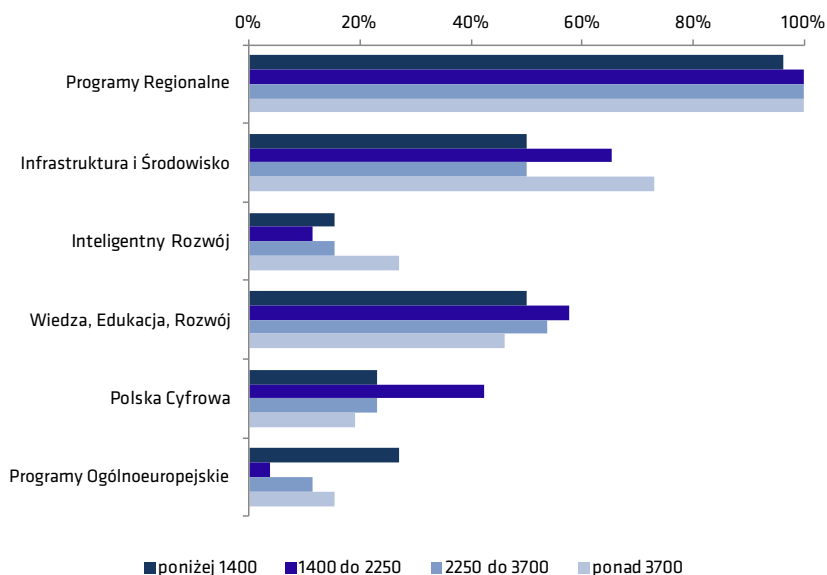

Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Podział pod względem wartości pozyskanych środków w ramach perspektywy finansowej 2007–2013 w przeliczeniu na jednego mieszkańca wykazał natomiast, że jednostki charakteryzujące się najwyższą wartością tej relacji (tj. ponad 3700 PLN) o wiele częściej od pozostałych gmin deklarują zamiar aplikowania o środki w programach „Infrastruktura i Środowisko” oraz „Inteligentny Rozwój” (wykres 10). Z kolei samorzady o najniższym wskaźniku pozyskanych środków *per capita* (tj. poniżej 1400 PLN) są zdecydowanie bardziej zainteresowane programami ogólnoeuropejskimi „Łącząc Europę”, „Żywność dla ubogich” czy „Inicjatywa na rzecz zatrudnienia młodzieży”. Warto również zwrócić uwagę na stosunkowo wysoki udział wskazań (42,3%) dla programu „Polska Cyfrowa” w grupie gmin, które usytuowały się wśród jednostek o średniej absorpcji środków Unii Europejskiej w starej perspektywie (tj. 1400–2250 PLN).

Wykres 10. Programy, z jakich gminy województwa kujawsko-pomorskiego mają zamiar skorzystać w perspektywie finansowej 2014–2020 (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Uwagi: odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

**Oczekiwane efekty
wykorzystania środków
z Unii Europejskiej
w ramach perspektywy
finansowej 2014–2020**

Jednostki samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego wśród potencjalnych efektów związanych z wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej w ramach nowej perspektywy na pierwszym miejscu plasują poprawę infrastruktury drogowej i komunikacyjnej (wykres 11). Wskaźnik ważności² tego efektu wyniósł aż 0,95. Wysokie oczekiwania gmin dotyczą także efektu w postaci poprawy infrastruktury technicznej związanej z urządzeniami i sieciami przemysłowymi w zakresie energetyki, dostarczania ciepła, wody, usuwania ścieków i odpadów itp., który został usytuowany na drugim miejscu (wskaźnik ważności – 0,82). Odpowiedzi te wskazują, że gminy w dalszym ciągu dostrzegają niedostatki związane z twardą infrastrukturą, a środki pozyskane z UE postrzegane są jako podstawowe źródło zasilania przedsięwzięć inwestycyjnych, służące poprawie w tym zakresie. Można zatem stwierdzić, że oczekiwane efekty gmin związane są wciąż z 1 osią priorytetową Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2013, której celem była poprawa zagospodarowania regionu w infrastrukturę techniczną, przede wszystkim związaną z transportem (drogowym, kolejowym, lotniczym) dla zwiększenia dostępności zewnętrznej regionu, spójności wewnętrznej oraz zwiększenia bezpieczeństwa transportowego.

Gminy spodziewają się także poprawy infrastruktury oświatowej oraz kulturalnej³. Wskazanie to zostało uplasowane na miejscu trzecim (0,64). Jest to o tyle ważne, że jednym z czynników zrównoważonego rozwoju regionu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego zwłaszcza poprzez aktywną ochronę zabytków oraz zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kulturalnej. Wzmocnienie roli kultury regionalnej w istotny sposób wpływać może na gospodarczy rozwój regionu, zwłaszcza pod względem wzrostu potencjału turystycznego i zatrudnienia w sferze usług turystycznych i kulturalnych. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że gminy województwa kujawsko-pomorskiego upatrują nową perspektywę w kategoriach szans dla wykreowania województwa jako obszaru kulturalnego, turystycznego o ponadregionalnym znaczeniu.

Duże oczekiwania jednostki województwa kujawsko-pomorskiego formułują w związku z zamiarem pozyskania środków z Unii Europejskiej w ramach nowej perspektywy z przeznaczeniem na poprawę infrastruktury sportowej i rekreacyjnej. Efekt ten znalazł się na miejscu czwartym (0,57). Świadczy to o docenianiu przez gminy ważności sportu i rekreacji dla poprawy jakości życia społeczeństwa regionu. Stąd w planach inwestycyjnych zakładają podjęcie projektów, których efektem będzie nowoczesna baza w postaci boisk,

² Wartość liczbową wskaźnika została obliczona według formuły:

$$W = \frac{\sum_{i=1}^k n_i \cdot w_i}{k \cdot N};$$

gdzie: W – wskaźnik ważności; i – indeks oceny; n_i – liczba wskazań danego czynnika na i -tym miejscu; k – maksymalna ocena w skali od 1 do k (wskazanie kolejności czynników oznaczało przypisanie im ocen w odwrotnej kolejności); N – liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie; w_i – ocena odpowiadająca miejscu czynnika i . Wskaźnik mieści się w przedziale od 0 do 1, ważność jest tym większa im wartość wskaźnika jest bliższa jedności.

³ Infrastrukturę kulturalną można zdefiniować jako zespół urządzeń i instytucji publicznych niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i bezpośrednio zaspokajających potrzeby społeczne w dziedzinie kultury.

Chocień, Centrum Kultury (fot. Urząd Marszałkowski w Toruniu)

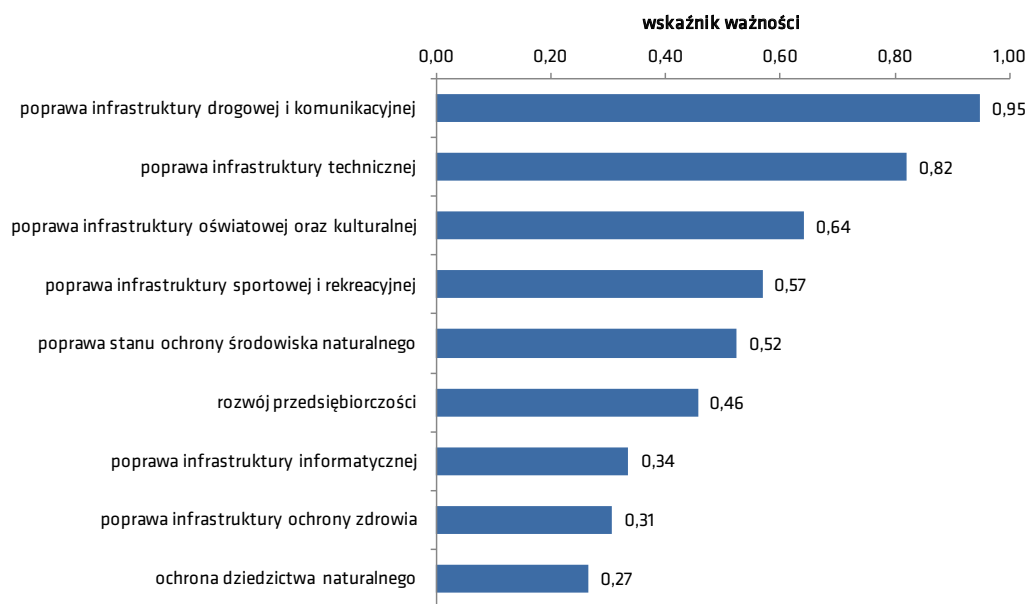
kortów, placów zabaw i innych obiektów sportowo-rekreacyjnych. Można wnioskować, że gminy upatrują jako jedną z ważniejszych funkcji rozwojowych turystykę, w tym być może turystykę aktywną z wykorzystaniem walorów turystycznych, czego potwierdzeniem jest oczekiwanie efektów wykorzystania środków dla poprawy stanu ochrony środowiska naturalnego – czynnika uplasowanego na miejscu piątym (0,52).

Mniej optymistyczny jest fakt usytuowania dopiero na szóstym miejscu oczekiwanego wpływu wykorzystania środków unijnych na rozwój przedsiębiorczości (0,46).

Truizmem jest stwierdzenie, że przedsiębiorczość jest motorem pozytywnych zmian prowadzących do poprawy konkurencyjności regionu i jakości życia jego mieszkańców. Jest głównym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego. Wykorzystanie przy tym potencjału miejsca – dostępnych lokalnie surowców, kapitału ludzkiego czy miejscowych tradycji – przynosi korzyści dla przedsiębiorców, regionu i środowiska naturalnego. To sprawia, że pozostałe, wskazywane przez respondentów potencjalne efekty, powinny być środkami do realizacji celu nadrzędnego, jakim jest rozwój przedsiębiorczości. Warto przypomnieć, że 1 oś priorytetowa Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020 dotyczy wzmocnienia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu. W jej ramach mieści się promowanie przedsiębiorczości, sprzyjanie tworzeniu nowych przedsiębiorstw i wzmocnianiu istniejących. Dziwi zatem daleka lokata rozwoju przedsiębiorczości jako efektu wykorzystania środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza w świetle faktu, że województwo kujawsko-pomorskie nie jest lokowane wśród regionów przodujących w rozwoju, a raczej w grupie województw o średnim poziomie rozwoju gospodarczego.

Pozytywnym wyjątkiem są gminy miejskie, które wiążą rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem środków unijnych w ramach perspektywy finansowej 2014–2020. Te jednostki uplasowały efekt w postaci rozwoju przedsiębiorczości na miejscu drugim obok poprawy infrastruktury technicznej (tabela 1). Wskazuje to na świadomość tych gmin, że pozostałe efekty powinny służyć jako środki do realizacji celu głównego, jakim jest rozwój przedsiębiorczości.

Wykres 11. Potencjalne efekty wykorzystania środków z Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej 2014–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Gminy województwa nie upatrują większych efektów związanych z pozyskaniem środków z Unii Europejskiej w takich sferach, jak: poprawa infrastruktury informatycznej (0,34), poprawa infrastruktury ochrony zdrowia (0,31) czy ochrona dziedzictwa naturalnego (0,27). Zostały one uplasowane przez ogół gmin na trzech ostatnich miejscach. Sytuacja wygląda podobnie, jeśli przyjąć za kryterium podziału rodzaj gminy. Zarówno gminy miejskie, miejsko-wiejskie, jak i wiejskie plasowały te potencjalne efekty na końcu rankingu – zmieniały się tylko lokaty w ramach trzech ostatnich miejsc. Warto także dodać, że w ramach tego kryterium bardzo podobnie wyglądały pierwsze lokaty. Wszystkie rodzaje gmin oczekują największych efektów w ramach poprawy infrastruktury drogowej i komunikacyjnej (pierwsze miejsce) oraz poprawy infrastruktury technicznej (drugie miejsce).

Można także zaobserwować większe podobieństwo w wyrażanych opiniach wśród gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Na tych samych miejscach został uplasowany efekt związany z poprawą infrastruktury oświatowej oraz kulturalnej (miejsce trzecie) oraz niedoceniony przez te gminy efekt w postaci rozwoju przedsiębiorczości (miejsce szóste), wysoko plasowany – o czym wspomniano powyżej – przez gminy miejskie.

Tabela 1. Potencjalne efekty wykorzystania środków z Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej 2014–2020 (według rodzaju gminy)

Potencjalne efekty	Gminy ogółem	Gminy wiejskie		Gminy miejskie		Gminy miejsko-wiejskie	
	Wskaźnik ważności	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking
poprawa infrastruktury drogowej i komunikacyjnej	0,95	0,95	1	0,88	1	0,98	1
poprawa infrastruktury technicznej	0,82	0,85	2	0,65	2	0,84	2
poprawa infrastruktury oświatowej oraz kulturalnej	0,64	0,66	3	0,56	4	0,64	3
poprawa infrastruktury sportowej i rekreacyjnej	0,57	0,61	4	0,55	5	0,49	5
poprawa stanu ochrony środowiska naturalnego	0,52	0,54	5	0,44	6	0,53	4
rozwój przedsiębiorczości	0,46	0,44	6	0,65	2	0,40	6
poprawa infrastruktury informatycznej	0,34	0,37	8	0,22	8	0,31	7
poprawa infrastruktury ochrony zdrowia	0,31	0,38	7	0,19	9	0,25	9
ochrona dziedzictwa naturalnego	0,27	0,25	9	0,26	7	0,30	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Warto wspomnieć także, że rozkład odpowiedzi wyglądał bardzo podobnie biorąc pod uwagę kryterium podziału gmin według wartości dofinansowania inwestycji *per capita* uzyskanej ze środków Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2007–2013. Wszystkie jednostki, wydzielone w ramach tego kryterium na pierwszym miejscu uplasowały poprawę infrastruktury drogowej i komunikacyjnej, na drugim poprawę infrastruktury technicznej, a na trzecim poprawę infrastruktury oświatowej oraz kulturalnej.

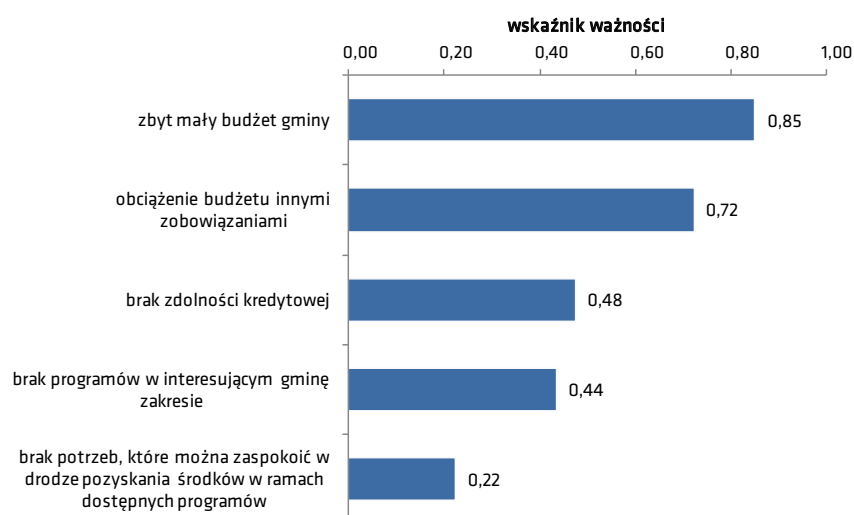

**Zagrożenia
dla działań na rzecz
pozyskiwania środków
z Unii Europejskiej
w perspektywie
finansowej 2014–2020**

Najważniejsze zagrożenia dla przyszłych działań podejmowanych przez gminy województwa kujawsko-pomorskiego na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 związane są z ograniczeniami finansowymi (wykres 12). Gminy zaliczyły do tych ograniczeń: zbyt mały budżet (wskaźnik ważności 0,85), obciążenia budżetu innymi zobowiązaniami (0,72) oraz brak zdolności kredytowej (0,48). Ponadto, jako ważny czynnik (czwarty w hierarchii ważności), potencjalnie ograniczający aktywność w ubieganiu się o środki unijne gminy postrzegają nieadekwatny do potrzeb zakres oferty programowej. Przedstawiciele samorządów obawiają się, że w nowej perspektywie programy unijne nie będą przewidywały możliwości dofinansowywania projektów, na których gminom najbardziej zależy. Brak potrzeb, które można zaspokoić w drodze pozyskania środków w ramach dostępnych programów to najmniej ważny czynnik wśród zidentyfikowanych zagrożeń.

Wykres 12. Zagrożenia dla działań na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020

Uwagi: inne zagrożenia wskazane przez respondentów: (1) trudności formalne, (2) koncentracja funduszy pomocowych wokół dużych ośrodków miejskich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Przedstawiciele badanych gmin wskazali również na dwa inne czynniki, które znalazły się poza główną pulą odpowiedzi, ale także mogą skutkować poważnymi trudnościami w dostępie do środków z Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej. Mianowicie jedna z gmin miejskich województwa uznała, że ważnym – uplasowanym na trzecim miejscu w hierarchii – zagrożeniem ograniczającym skuteczność działań w ubieganiu się o środki unijne mogą być „trudności formalne”, związane ze skomplikowaną i rozbudowaną procedurą przyznawania dofinansowania i rygorystycznymi zasadami jego wykorzystania

oraz przyszłej refundacji. Drugie z zagrożeń, które również pojawiło się wśród wskazań na trzeciej pozycji w hierarchii ważności, związane było z obawą o „koncentrację funduszy pomocowych wokół dużych ośrodków miejskich”, co skutecznie mogłoby ograniczyć możliwości dofinansowania projektów prowadzonych w innych gminach. Wskazanie to pojawiło się wśród odpowiedzi jednej z gmin miejsko-wiejskich województwa.

Ocena ważności zagrożeń dla działań podejmowanych na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 jest generalnie podobna we wszystkich rodzajach gmin województwa kujawsko-pomorskiego (tabela 2). Największy stopień zbieżności odpowiedzi odnotowano przy tym pomiędzy wskazaniami gmin miejskich i miejsko-wiejskich, w przypadku których koncentracja na kwestiach ograniczeń finansowych nie jest już tak jednoznaczna, jak to wynikało z analizy danych ogólnych. Oceny przyznane przez gminy wiejskie nieco różnią się od pozostałych, chociaż to one najbardziej odpowiadają ogólnemu porządkowi wskazań, co wynika oczywiście z faktu, iż gmin wiejskich jest najwięcej i to właśnie ich odpowiedzi w dużym stopniu determinują ogólne wyniki badania.

Tabela 2. Zagrożenia dla działań na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 (według rodzaju gminy)

Zagrożenia	Gminy ogółem	Gminy wiejskie		Gminy miejskie		Gminy miejsko-wiejskie	
	Wskaźnik ważności	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking
zbyt mały budżet gminy	0,85	0,86	1	0,69	2	0,91	1
obciążenie budżetu innymi zobowiązaniami	0,72	0,51	3	0,37	4	0,45	4
brak zdolności kredytowej	0,48	0,70	2	0,78	1	0,74	2
brak programów w interesującym gminę zakresie	0,44	0,41	4	0,49	3	0,47	3
brak potrzeb, które można zaspokoić w drodze pozyskania środków w ramach dostępnych programów	0,22	0,23	5	0,17	5	0,24	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Gminy wiejskie i miejsko-wiejskie na pierwszym miejscu wśród zagrożeń wskazały zbyt mały budżet, a na drugim brak zdolności kredytowej, natomiast gminy miejskie odwrotnie – na miejscu pierwszym uplasowały brak zdolności kredytowej, a zbyt mały budżet na miejscu drugim. Obciążenie budżetu innymi zobowiązaniami zostało wskazane przez gminy wiejskie na miejscu trzecim, a przez gminy miejskie i miejsko-wiejskie na miejscu czwartym. Z kolei trzecie miejsce w hierarchii ważności w przypadku gmin miejskich i miejsko-wiejskich dotyczyło nieadekwatności programów unijnych do potrzeb gminy, a nie kwestii finansowych. We wszystkich grupach gmin czynnik dotyczący braku potrzeb, które można by zaspokoić przy wykorzystaniu środków unijnych okazał się najmniej ważny, co odpowiada wynikom ogólnym.

Analiza różnic w ocenach zagrożeń przyznawanych przez gminy przyporządkowane do poszczególnych grup według ich rodzaju, przynosi obraz, w którym gminy miejskie i miejsko-wiejskie, pomimo ograniczeń finansowych i ze świadomością obciążenia budżetów szeregiem bieżących zobowiązań, są nastawione na bardziej aktywne działania w zakresie realizacji przedsięwzięć rozwojowych i pozyskiwania na te cele kapitałów ze źródeł zewnętrznych, w tym dofinansowania ze środków unijnych. W szczególności jest to widoczne w przypadku gmin miejskich – już teraz relatywnie najbardziej zadłużonych – dla których największym problemem jest brak zdolności kredytowej, a nie istniejące zobowiązania budżetowe. Gminy wiejskie wydają się być bardziej zachowawcze i ostrożne w planowaniu przyszłych przedsięwzięć. W ich przypadku ograniczenia finansowe stanowią barierę zasadniczą, a szanse przełamania trudności z pozyskaniem odpowiednich kapitałów przy odpowiedzialnej polityce zadłużenia i niewielkich budżetach są mocno ograniczone (co jest także jednym z głównych problemów większości gmin miejsko-wiejskich).

W grupach gmin wydzielonych według kryterium wartości dofinansowania *per capita*, uzyskanego ze środków Unii Europejskiej w perspektywie 2007–2013, nie zidentyfikowano zasadniczych różnic w ocenach dotyczących nowej perspektywy finansowej (tabela 3). Niezależnie od wcześniejszych doświadczeń gminy we wszystkich czterech wyodrębnionych grupach za najważniejsze zagrożenia dla działań na rzecz pozyskania funduszy unijnych uznały zbyt mały budżet (miejsce pierwsze) i brak zdolności kredytowej (miejsce drugie). Wszystkie były też zgodne co do najmniej istotnego czynnika, tj. braku potrzeb, które można by zaspokoić przy wsparciu finansowym w ramach dostępnych programów (miejsce piąte). Różnice pojawiły się w ocenie dwóch pozostałych zagrożeń.

Gminy z najmniejszą i największą wartością dofinansowania ze środków UE w przeliczeniu na 1 mieszkańca, czyli poniżej 1400 PLN i powyżej 3700 PLN, uznały, że największym zagrożeniem przyszłych działań na rzecz pozyskania środków unijnych jest zbyt mały budżet. Natomiast na drugim miejscu wskazały brak zdolności kredytowej, a na trzecim brak programów w interesującym gminę zakresie. Inne zobowiązania budżetowe oraz brak potrzeb, które można zaspokoić w drodze pozyskania środków w ramach dostępnych programów znalazły się w tych grupach na kolejnych dwóch miejscach. Gminy z wartościami dofinansowania mieszczącymi się w przedziałach od 1400 do 2250 PLN *per capita* i od 2250 do 3700 PLN *per capita* za

najważniejsze zagrożenia dla pozyskania środków w nowej perspektywie finansowej uznały zbyt mały budżet i brak zdolności kredytowej, a na kolejnych miejscach obciążenie budżetu innymi zobowiązaniami, brak programów w interesującym gminę zakresie oraz brak potrzeb, które można zaspokoić w drodze pozyskania środków w ramach dostępnych programów.

W grupach gmin, które dotychczas uzyskały ze środków unijnych relatywnie najmniej i relatywnie najwięcej występują silniejsze obawy o dopasowanie programów do lokalnych potrzeb, niż o ograniczenia wynikające z już istniejących zobowiązań. Można to wiązać z sytuacją, w której: istnieją wyraźne, dotychczas niezaspokojone potrzeby rozwojowe, a przy tym silna determinacja na rzecz ich zaspokojenia, zasadnicze obciążenia budżetów dotyczyły przedsięwzięć już zakończonych i nie generujących obecnie wysokich kosztów, względnie będących na etapie realizacji nie wymagającym znacznych nakładów, a także przypadków gmin, które nie zrealizowały planowanych projektów, ponieważ na przykład nie uzyskały dotychczas potrzebnego dofinansowania. Z kolei w gminach zaliczonych do grupy drugiej i trzeciej bardziej widoczna jest troska o kwestie finansowe, w tym w szczególności inne zobowiązania budżetowe, które mogą ograniczyć możliwości angażowania się w kolejne przedsięwzięcia.

Tabela 3. Zagrożenia dla działań na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Zagrożenia	Gminy ogółem	Gminy z wartością dofinansowania <i>per capita</i> (w PLN):							
		poniżej 1400		1400 do 2250		2250 do 3700		powyżej 3700	
	Wskaźnik ważności	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking	Wskaźnik ważności	Ranking
zbyt mały budżet gminy	0,85	0,81	1	0,88	1	0,90	1	0,81	1
obciążenie budżetu innymi zobowiązaniami	0,72	0,47	4	0,50	3	0,56	3	0,37	4
brak zdolności kredytowej	0,48	0,70	2	0,66	2	0,78	2	0,76	2
brak programów w interesującym gminę zakresie	0,44	0,54	3	0,29	4	0,42	4	0,50	3
brak potrzeb, które można zaspokoić w drodze pozyskania środków w ramach dostępnych programów	0,22	0,19	5	0,28	5	0,22	5	0,20	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

CENTRUM SPORTU I REKREACJI

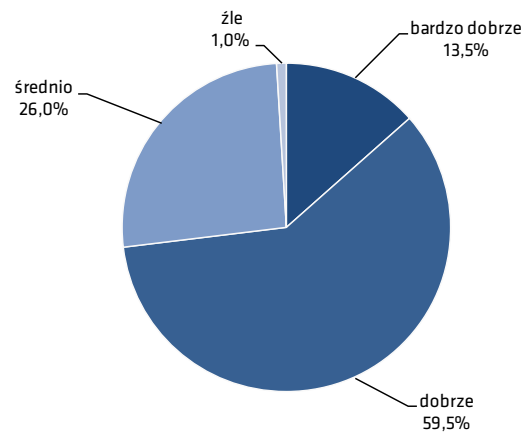
SALA
WYCHOWAWCZO-SPORTOWA
KRAJOWA ARENA
WARSZAWA
8.00 - 23.00
WSTĘP
TYP - 15.00
SŁ. WSTĘP

**Szanse działań podejmowanych
na rzecz pozyskania środków
z Unii Europejskiej w perspektywie
finansowej 2014–2020**

Gminy województwa kujawsko-pomorskiego zdecydowanie pozytywnie postrzegają swoje szanse w ubieganiu się o środki z funduszy Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej (wykres 13). Ogromna większość, bo aż 73% ocenia je bardzo dobrze (13,5% respondentów) i dobrze (59,5%). Średnia ocena pojawiła się w odpowiedziach 26% podmiotów, a źle szanse oceniło 1% badanych, czyli zaledwie jedna gmina.

Wykres 13. Ocena szans gmin w działaniach na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

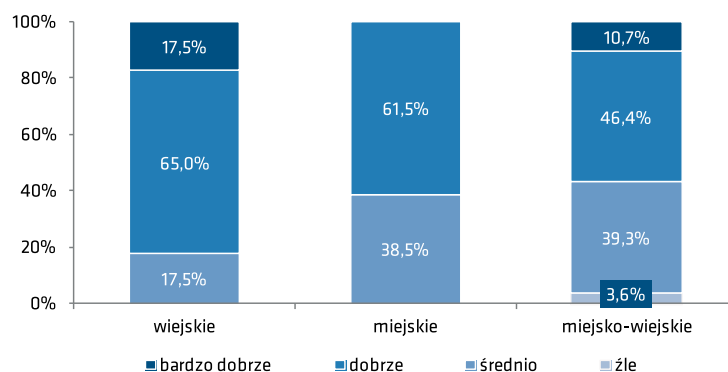
Nakło, Przystań wodna (fot. Marek Dembski)

Gostycyn, Astrobaza Kopernik (fot. Marek Dembski)

Największy odsetek ocen bardzo dobrych (17,5%) i dobrych (65%) odnotowano wśród gmin wiejskich. 61,5% gmin miejskich określa szanse jako dobre (przy całkowitym braku ocen bardzo dobrych), natomiast 10,7% gmin miejsko-wiejskich ocenia je jako bardzo dobre, a 46,4% dobre (wykres 14). W tej ostatniej grupie największa część respondentów oceniła szanse w działaniach na rzecz pozyskania środków w nowej perspektywie jako średnie – aż 39,3%, a jedna gmina jako złe. Szeregując gminy według ogólnego stopnia optymizmu, co do spodziewanych możliwości pozyskania dofinansowania dla realizacji lokalnych przedsięwzięć z funduszy UE, można na pierwszym miejscu wskazać gminy wiejskie, potem gminy miejsko-wiejskie i wreszcie gminy miejskie. Ocena nastrojów wśród tych ostatnich – znacznie odbiegająca od nastawienia w pozostałych dwóch grupach – wynika albo z bardzo realistycznego podejścia do nowej perspektywy finansowej, opartej zarówno na wcześniejszych doświadczeniach, jak i rozpoznaniu zakresu oferty oraz zapowiedzi dotyczących warunków przyznawania funduszy w ramach obecnych programów, albo jest wynikiem poważnych ograniczeń budżetowych, związanych ze wskazywanym przez te gminy brakiem zdolności kredytowej i zbyt małymi w stosunku do potrzeb miejskimi budżetami.

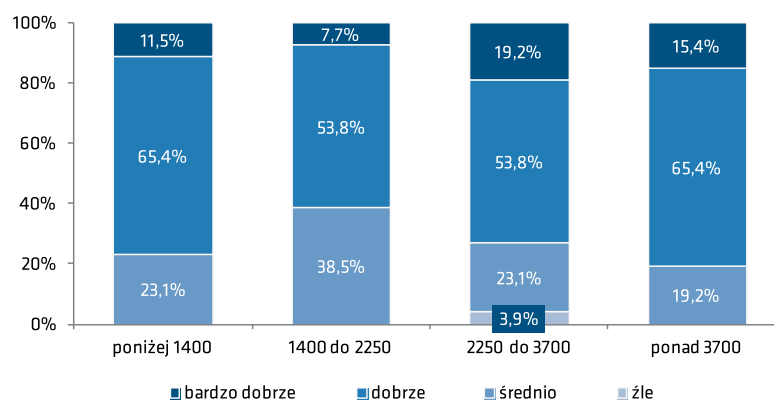
Wykres 14. Ocena szans gmin w działaniach na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 (według rodzaju gminy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Ocena szans dla działań podejmowanych na rzecz pozyskiwania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 jest podobna we wszystkich rodzajach gmin województwa kujawsko-pomorskiego bez względu na wartość dofinansowania *per capita* w ramach programów dostępnych w poprzedniej perspektywie finansowej (wykres 15). Minimalnie większy stopień optymizmu – w porównaniu z pozostałymi grupami – pojawił się w ocenach przyznawanych przez gminy z największą wartością dofinansowania w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

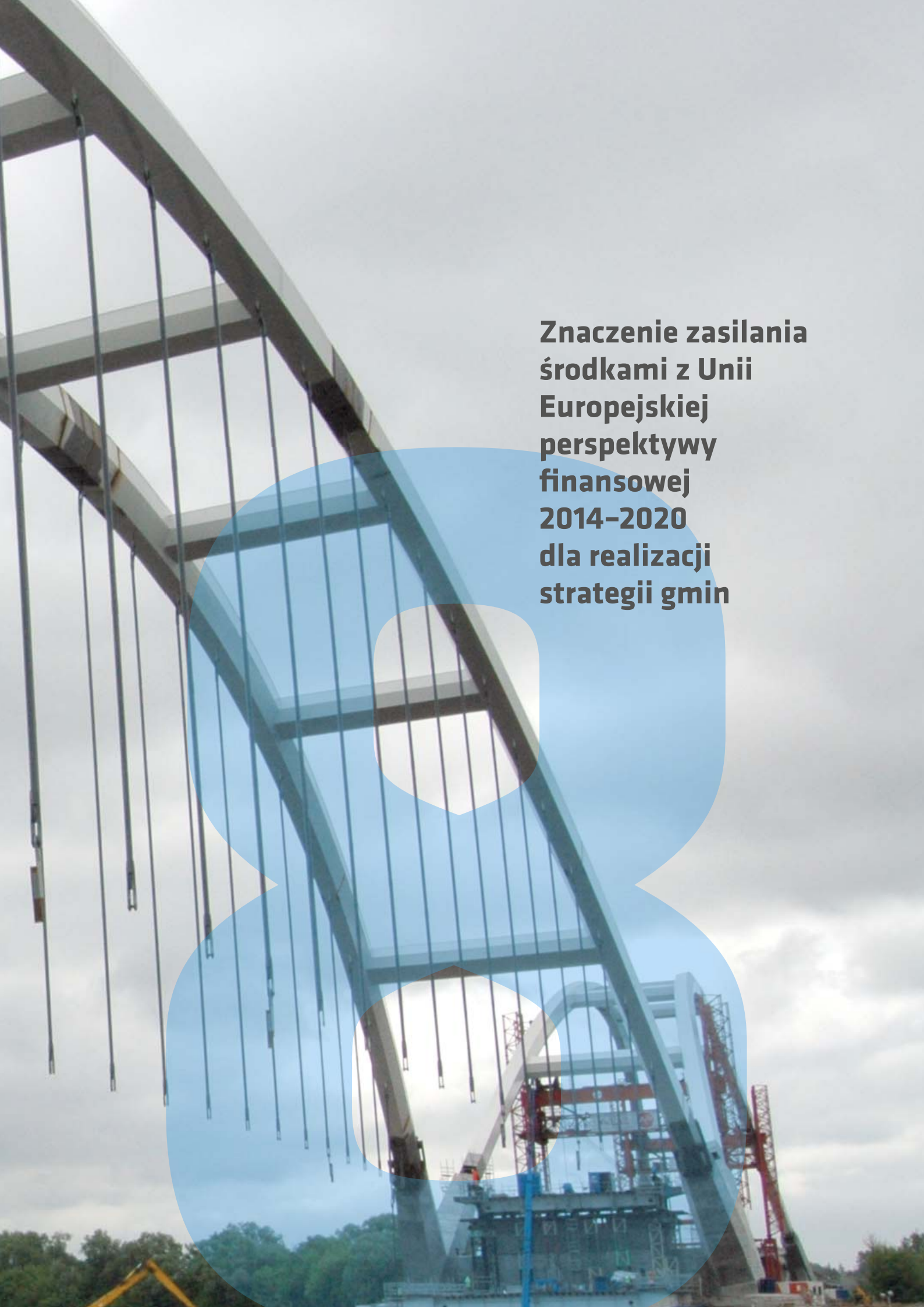
Wykres 15. Ocena szans gmin w działaniach na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2014–2020 (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Najwięcej ocen pozytywnych, bo aż blisko 81%, odnotowano wśród gmin, które w poprzedniej perspektywie uzyskały relatywnie największe dofinansowanie ze środków z UE. Na tę ocenę składało się 15,4% wskazań oceniających szanse powodzenia planowanych działań jako bardzo dobre i 65,4% jako dobre. W grupie gmin, korzystających ze środków unijnych w najmniejszym stopniu, biorąc pod uwagę wartość dofinansowania przypadającą na 1 mieszkańca, ocen pozytywnych było prawie 77%, z czego 11,5% to oceny bardzo dobre, a 65,4% oceny dobre. Wśród gmin z doświadczeniem w pozyskiwaniu środków z funduszy z UE, opisanym wartością dofinansowania *per capita* w przedziale od 2250 do 3700 PLN, oceny pozytywne odnotowano w przypadku 73% podmiotów, z których 19,2% opowiedziało się za oceną bardzo dobrą, a 53,8% za oceną dobrą (w tej grupie odnotowano też jedyną odpowiedź wyrażającą ocenę negatywną). W ostatniej grupie, w której wartość dofinansowania w perspektywie finansowej 2007–2013 kształtowała się w przedziale od 1400 do 2250 PLN w przeliczeniu na 1 mieszkańca, odsetek ocen bardzo dobrych (7,7%) i dobrych (53,8%) składał się na liczbę wskazań pozytywnych, przypisaną do 61,5% badanych podmiotów.

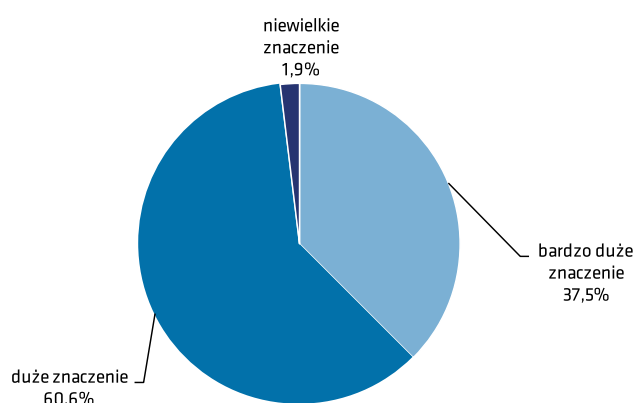

**Znaczenie zasilania
środkami z Unii
Europejskiej
perspektywy
finansowej
2014-2020
dla realizacji
strategii gmin**

Wszystkie jednostki samorządu terytorialnego województwa dostrzegają znaczenie wykorzystania środków z Unii Europejskiej nowej perspektywy finansowej dla realizacji celów wskazanych w strategiach gmin (wykres 16). Zdecydowana większość jednostek uważa, że środki te będą miały duże znaczenie (60,6%), jednocześnie 37,5% wyraża pogląd, że znaczenie ich będzie bardzo duże. Tylko 1,9% gmin nie wyraża optymizmu w formułowaniu oceny znaczenia zasilania środkami z Unii Europejskiej sądząc, że środki te odegrają niewielką rolę w realizacji celów przyjętych w ich strategii.

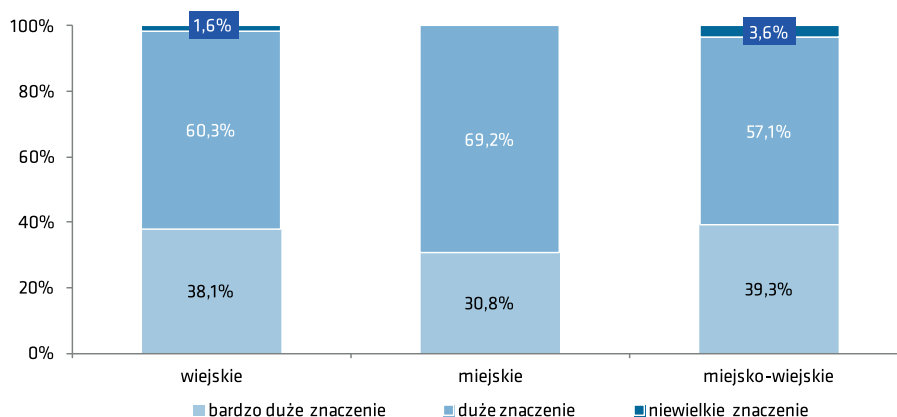
Wykres 16. Znaczenie zasilania środkami z Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2014–2020 dla realizacji celów określonych w strategii gminy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Grupę gmin miejsko-wiejskich charakteryzuje największy odsetek wskazujących, że zasilanie środkami z Unii Europejskiej będzie miało bardzo duże znaczenie dla realizacji celów określonych w strategii (39,3%). Taki pogląd wyraża 38,1% gmin wiejskich i 30,8% gmin miejskich. Te ostatnie najczęściej prezentują opinię, że środki z Unii Europejskiej będą miały duże znaczenie dla realizacji celów strategii gminy (69,2%). Na małe znaczenie omawianych środków dla realizacji celów strategii wskazuje 3,6% gmin miejsko-wiejskich i 1,6% gmin wiejskich. Tego rodzaju oceny nie formułuje żadna z gmin miejskich (wykres 17).

Wykres 17. Znaczenie zasilania środkami z Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2014–2020 dla realizacji celów określonych w strategii gminy (według rodzaju gminy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

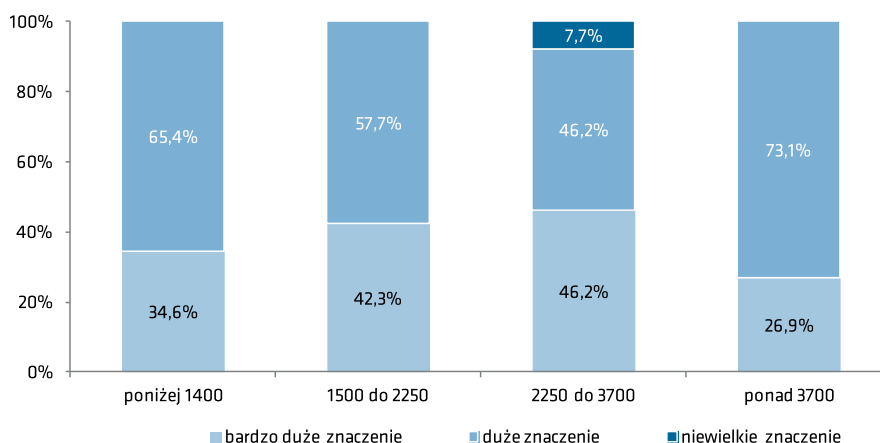
Golub-Dobrzyń, zamek (fot. Daniel Pach)

Brodnica, zamek (fot. Andrzej Goiński)

W zasadzie podobnie rozkładają się wskazania gmin wydzielonych w ramach kryterium wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2007–2014 (wykres 18). Analizując niewielkie różnice warto zwrócić uwagę na najmniejszy w grupie gmin „liderów” absorpcji środków unijnych udział jednostek, które wskazały bardzo duże znaczenie zasilania środkami Unii Europejskiej w nowej perspektywie dla realizacji celów przyjętych w strategii (26,9%). Interesujący jest także fakt, że tylko w ramach gmin, dla których wielkość dofinansowania mieściła się w przedziale pomiędzy 2250 a 3700 PLN *per capita* znalazły się takie jednostki (7,7%), które uznały, że zasilanie środkami unijnymi będzie miało niewielkie znaczenie dla realizacji celów określonych w strategii. Może to oznaczać konieczność finansowania tych celów, dla których nie można pozyskać środków z Unii Europejskiej z innych funduszy, co może znacznie obciążyć budżet tych gmin.

Wykres 18. Znaczenie zasilania środkami Unii Europejskiej perspektywy finansowej 2014–2020 dla realizacji celów określonych w strategii gminy (według wartości dofinansowania *per capita* uzyskanego ze środków z UE w perspektywie finansowej 2007–2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

**Fundusze Europejskie
w nowej perspektywie
finansowej 2014-2020**

23 maja 2014 roku Komisja Europejska zatwierdziła Umowę Partnerstwa, najważniejszy dokument określający strategię inwestowania Funduszy Europejskich w nowej perspektywie. Z budżetu polityki spójności na lata 2014–2020 Polska otrzyma 82,5 mld euro¹. Umowa przewiduje, że fundusze zostaną zainwestowane dla tworzenia warunków dalszego rozwoju kraju głównie poprzez zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i terytorialnej oraz podniesienie sprawności i efektywności państwa.

Podobnie jak w poprzedniej perspektywie Polska najwięcej środków unijnych wykorzysta na zasilenie inwestycji w infrastrukturę transportową, jednak największy wzrost wydatków został przewidziany na podniesienie innowacyjności i wsparcie przedsiębiorstw. Dzięki szerszej ofercie zwrotnych instrumentów finansowych (m.in. pożyczek, poręczeń) będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa. Nadal fundusze unijne będą znaczącym źródłem zasilania finansowego inwestycji w ochronę środowiska i energetykę (gospodarka niskoemisyjna), a także w projekty z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Ponadto środki przyznane w ramach nowej perspektywy finansowej będzie można wykorzystać na finansowanie badań naukowych i ich komercjalizację, transport przyjazny środowisku (kolej, ekologiczny transport publiczny) oraz cyfryzację kraju (szerokopasmowy dostęp do Internetu, e-usługi administracji). Przewiduje się również wsparcie finansowe projektów związanych z kompleksową rewitalizacją miast (w tym rewitalizacją społeczną)².

W latach 2014–2020 fundusze polityki spójności zostaną zainwestowane w ramach sześciu krajowych oraz szesnastu regionalnych programów operacyjnych. Największe środki wśród programów krajowych zarezerwowano na program „Infrastruktura i Środowisko” (27,4 mld euro) oraz „Inteligentny Rozwój” (8,6 mld euro). W dalszej kolejności znajdują się: program „Wiedza Edukacja Rozwój” (4,7 mld euro), program „Polska Cyfrowa” (2,2 mld euro), program „Polska Wschodnia” (2,0 mld euro) oraz program „Pomoc Techniczna” (0,7 mld euro). Programami krajowymi zarządzać będzie minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. Natomiast samorządy województw zarządzać będą regionalnymi programami operacyjnymi dysponując większą niż dotąd pulą środków europejskich – około 40% (w latach 2007–2013 kwota w dyspozycji samorządów stanowiła 25% środków). Z łącznej kwoty 31,3 mld euro dla województwa kujawsko-pomorskiego przewidziana jest kwota 1,9 mld euro, która sytuuje je na 9 miejscu w kraju. Na jednego mieszkańca województwa przypadnie 906 euro (8 miejsce w kraju). Najwyższą kwotę zarezerwowano dla województw śląskiego (3,48 mld euro) oraz małopolskiego (2,88 mld euro). Z kolei najmniejsze środki przyznano województwom lubuskiemu (0,91 mld euro) i opolskiemu (0,95 mld euro). Podział środków unijnych na programy regionalne przedstawia tabela 4.

¹ Zawarte w tej części raportu dane pochodzą głównie z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, <http://www.mir.gov.pl>, (25 października 2014).

² Maksymalny poziom dofinansowania unijnego założono w wysokości 85% (dla regionów mniej rozwiniętych) oraz 80% dla Mazowsza.

Tabela 4. Środki unijne perspektywy finansowej 2014–2020 w ramach RPO województw

Województwo	Wartość ogółem (mld euro)	Wartość <i>per capita</i> (euro)
dolnośląskie	2,25	772
kujawsko-pomorskie	1,90	906
lubelskie	2,23	1030
lubuskie	0,91	889
łódzkie	2,26	895
małopolskie	2,88	861
mazowieckie*	2,09	394
opolskie	0,95	940
podkarpackie	2,11	990
podlaskie	1,21	1009
pomorskie	1,86	812
śląskie	3,48	754
świętokrzyskie	1,36	1068
warmińsko-mazurskie	1,73	1193
wielkopolskie	2,45	708
zachodniopomorskie	1,60	929

* Podana wartość funduszy przewidzianych na mazowiecki regionalny program operacyjny stanowi około 60% alokacji do tego regionu. Pozostałe 40% województwo mazowieckie otrzyma z puli środków przeznaczonych dla tego regionu w programach krajowych.

Źródło: opracowano na podstawie informacji Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, <http://www.mir.gov.pl> (25 października 2014); GUS, Portal Informacyjny, *Województwa pod względem liczby ludności – stan na 31.12.2012*, www.stat.gov.pl/statystyka-regionalna (25 października 2014).

* * *

Zasilanie środkami z Unii Europejskiej procesów, których celem było niwelowanie dysproporcji rozwojowych regionów Polski rozpoczęło się zaangażowaniem funduszy przedakcesyjnych. Dzięki nim już przed wejściem Polski do Unii odnotowano widoczne korzyści. Ich skala uległa zdecydowanemu zwiększeniu po akcesji i otwarciu drogi do korzystania z Funduszu Spójności utworzonego dla ograniczenia występujących różnicowań. Kończąca się perspektywa finansowa Unii Europejskiej 2007–2013 była okresem intensyfikacji procesów

rozwojowych w skali nie mającej wcześniej precedensu. Ujawniła jednak zdecydowane różnice w zdolności absorpcji środków przez poszczególne województwa. Rozpoczynająca się perspektywa finansowa 2014–2020 niesie olbrzymie szanse regionom Polski i będzie miała niezwykle ważne znaczenie dla gospodarki kraju. Warunkiem maksymalizacji korzyści jest nie tylko zapewnienie zdolności, ale i możliwie najwyższej efektywności wykorzystania funduszy, a w konsekwencji stworzenia warunków długookresowego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. W niniejszym raporcie przedstawione zostały wybrane wyniki prawdopodobnie pierwszego i jedynego dotąd w Polsce badania, którym na podstawie ocen beneficjentów – jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego zidentyfikowano warunki, szanse i zagrożenia wykorzystania środków unijnych w nowej perspektywie. Autorzy raportu wyrażają przekonanie, iż aplikacja wniosków płynących z wyników badania może przyczynić się do tworzenia warunków pełnej absorpcji funduszy UE w najbliższych latach, przyczyniając się jednocześnie do możliwie najkorzystniejszego ich wykorzystania. Wnioski te mogą być także przydatne w wytyczeniu działań na rzecz pełnego osiągnięcia głównego celu kujawsko-pomorskiego regionalnego programu operacyjnego na lata 2014–2020 – uczynienia województwa kujawsko-pomorskiego konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy oraz poprawy jakości życia jego mieszkańców.

Wydawca: Województwo Kujawsko-Pomorskie

ISBN 978-83-940411-2-0

Katedra Inwestycji i Nieruchomości

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Gagarina 13A, 87-100 Toruń

www.econ.umk.pl

Grupa Naukowo-Badawcza "SKOLAR"

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Gagarina 13A, 87-100 Toruń

www.skolar.umk.pl

Druk sfinansowany ze środków
Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Zdjęcia na stronach rozpoczynających rozdziały:

- Str. 10-11 – Janikowo, obwodnica (fot. Andrzej Goiński)
- Str. 16-17 – Bydgoszcz, Most Uniwersytecki (fot. Marek Dembski)
- Str. 20-21 – Grudziądz, Spichrze (fot. Piotr Litwic, Freepress.pl)
- Str. 28-29 – Toruń, Interdyscyplinarne Centrum Nowoczesnych Technologii, UMK (fot. Andrzej Goiński)
- Str. 34-35 – Włocławek, stadion (fot. Urząd Marszałkowski w Toruniu)
- Str. 40-41 – Wąbrzeźno, rynek (fot. Urząd Marszałkowski w Toruniu)
- Str. 46-47 – Sępólno, Krajna Arena (fot. CSiR Sępólno)
- Str. 52-53 – Toruń, Most im. gen. Elżbiety Zawackiej (fot. Marcin Kuzel)
- Str. 58-59 – Niemcz, ulica Juliusza Słowackiego (fot. Marek Dembski)

Projekt graficzny: Krzysztof Skrzypczyk

